

Наталія РОЗІНКЕВИЧ,*orcid.org/0000-0002-7292-1015*

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри мовно-літературної освіти

Інституту післядипломної освіти

Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

(Київ, Україна) *n.rozinkevych@kubg.edu.ua*

ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ «ЕКОЛОГІЧНА ГРАМОТНІСТЬ І ЗДОРОВЕ ЖИТТЯ» ЗАСОБАМИ СУЧАСНОЇ ПРОЗИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ

У статті досліджено можливості формування ключової компетентності «екологічна грамотність і здорове життя» учнів 5–6 класів за допомогою художнього слова на уроках сучасної української літератури. Обґрунтовано актуальність інтеграції екологічної тематики в навчальний процес як однієї з пріоритетних завдань сучасної освіти, особливо в умовах зростання екологічних викликів, пов'язаних як з антропогенними факторами, так і з наслідками воєнного стану в Україні.

Розкрито роль літературних творів у розвитку екологічної свідомості, емоційної чутливості до проблем довкілля. Як приклад сучасного художнього тексту, проаналізовано книгу Галини Ткачук «Книжка про сміття», яка сприяє формуванню стійких ціннісних орієнтацій в здобувачів освіти щодо збереження навколишнього середовища.

Запропоновано ефективні методи інтеграції екологічної проблематики в структуру уроку: бесіду, проєктну діяльність, групову роботу, творчі завдання, ігри.

Також у статті підкреслено важливість ролі вчителя як агента екологічного виховання, здатного формувати в учнів активну життєву позицію та усвідомлення особистої відповідальності.

Окреслено перспективи подальших досліджень екологічної грамотності через міждисциплінарний підхід, інтеграцію змісту літературних творів із природничими науками, організацію позакласної діяльності екологічного спрямування.

Стаття може бути корисною для вчителів української літератури, методистів, розробників навчальних програм і всіх, хто зацікавлений у формуванні екологічної свідомості молодого покоління.

Ключові слова: методика навчання української літератури, загальна середня освіта, читацька компетентність, ключова компетентність «екологічна грамотність і здорове життя», наскрізна змістова лінія «Екологічна безпека та сталий розвиток», сортування сміття.

Nataliia ROZINKEVYCH,*orcid.org/0000-0002-7292-1015*

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Language and Literary Education

Institute of In-Service Training of Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University

(Kyiv, Ukraine) *n.rozinkevych@kubg.edu.ua*

FORMATION OF THE KEY COMPETENCE “ENVIRONMENTAL LITERACY AND HEALTHY LIFE” BY THE MEANS OF MODERN PROSE IN THE LESSONS OF UKRAINIAN LITERATURE IN SECONDARY SCHOOL

The article investigates the possibilities of forming the key competence ‘environmental literacy and healthy life’ of pupils of grades 5–6 through the use of the artistic word in the lessons of modern Ukrainian literature. The article substantiates the relevance of integrating environmental issues into the educational process as one of the priority tasks of modern education, especially in the context of growing environmental challenges associated with both anthropogenic factors and the consequences of martial law in Ukraine.

The role of literary works in the development of environmental awareness and emotional sensitivity to environmental problems is revealed. As an example of a contemporary literary text, the book by Halyna Tkachuk “The Book of Garbage” is analysed, which contributes to the formation of stable value orientations in students regarding environmental protection.

Effective methods of integrating environmental issues into the lesson structure are proposed: conversation, project activities, group work, creative tasks, games.

The article also emphasises the importance of the role of the teacher as an agent of environmental education, capable of forming an active life position and awareness of personal responsibility in students.

The perspectives for further research on environmental literacy through an interdisciplinary approach, integration of the content of literary works with the natural sciences and organisation of environmental extracurricular activities are outlined.

The article may be useful for teachers of Ukrainian literature, methodologists, curriculum developers and anyone interested in forming the environmental awareness of the younger generation.

Key words: methodology of teaching Ukrainian literature, general secondary education, reading competence, key competence "environmental literacy and healthy life", cross-cutting content line "Environmental safety and sustainable development", waste sorting.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Формування ключової компетентності «екологічна грамотність і здорове життя» учнів засобами художнього слова на уроках української літератури в середній школі є одним із пріоритетних завдань у вихованні майбутнього покоління, яке усвідомлено ставитиметься до навколишнього середовища, розумітиме його цінність і власну роль у його збереженні й примноженні «для забезпечення сталого розвитку суспільства» (Державний стандарт базової середньої освіти, 2020).

Художні твори є потужним інструментом, завдяки якому виховується екологічна культура й відбувається швидша адаптація учнів до життя в урбанізованому середовищі в умовах розвитку громадянського та інформаційного суспільства. Через твори підлітки мають змогу глибше осягнути зв'язок між людиною, суспільством і довкіллям. Енергетично заряджений мистецький твір здатний розвивати емоційну чутливість до екологічних проблем, емпатію до живих істот (не-людей) та формувати стійке уявлення щодо збереження природних ресурсів.

В Концепція нової української школи поміж 10 ключових компетентностей і наскрізних вмінь, які діти набувають під час вивчення різних предметів на всіх етапах освіти для успішної самореалізації як особистості, громадянина і фахівця, «екологічна грамотність і здорове життя» визначено як «уміння розумно та раціонально користуватися природними ресурсами в рамках сталого розвитку, усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя і здоров'я людини, здатність і бажання дотримуватися здорового способу життя» (Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. Міністерство освіти і науки України, 2016: 12).

У «Програмі "Нова українська школа" у поступі до цінностей» (2018), розробленій Державною науковою установою «Інститут модернізації змісту освіти» на замовлення Національної академії педагогічних наук України вказано, що «у вихованні підростаючого покоління та форму-

ванні духовної безпеки української нації доцільно вичленити виклики: внутрішні і зовнішні» (Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей, 2018: 4). Одним із зовнішніх викликів, який заслуговує на увагу є «фактор стану навколишнього середовища (екологічний) – життя в епоху викликаного антропогенною діяльністю глобальної екологічної кризи» (Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей, 2018: 6).

Також в освітніх програмах серед наскрізних змістових ліній, які «необхідно враховувати при формуванні шкільного середовища» і на яких повинна бути сфокусована увага вчителя, виокремлено «екологічну безпеку та сталий розвиток», метою якої є «формування в учнів соціальної активності, відповідальності й екологічної свідомості, у результаті яких вони дбайливо й відповідально ставитимуться до довкілля, усвідомлюючи важливість сталого розвитку для збереження довкілля й розвитку суспільства» (Наскрізнi змістові лінії. Міністерство освіти і науки України).

В умовах нових викликів, спровокованих воєнними діями від 2022 року, особливої актуальності набули питання енергетичної безпеки, раціонального використання ресурсів та адаптації освітнього процесу до нових реалій. Ці проблеми вимагали перегляду підходів до екологічної освіти заради здорового способу життя. У Листі МОН № 1.1/15776 від 30.08.24 року зазначено, що «значним викликом для України стали наслідки руйнування енергооб'єктів» (Про інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів / інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2024/2025 навчальному році, 2024: 14). «Екологія та енергозбереження, та їх проблеми – дві рідні сестри по суті та духу у процесі боротьби за виживання людства, правда виглядають ці сестри дуже часто "до непристойності" .. убого..», – констатував ще у 2016 році Юрій Бобошко, інженер відділу енергозбереження кафедри енергетики Херсонського національного технічного університету (Бобошко Юрій, 2016: 179). Відтак головним завданням МОН України в 2022 році «визна-

чено проведення комунікаційної кампанії щодо важливості дотримання правил ощадливого споживання електроенергії, що передбачає розширення соціокультурного компонента змісту освіти питаннями, пов'язаними з енергоефективністю й енергоетикетом, відповідальним споживанням, зокрема в побуті» (Про інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів / інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2024/2025 навчальному році, 2024: 14). Тож, довкілля в Україні зазнає значного навантаження не тільки через некомпетентну господарську діяльність людини, а й завдяки зовнішнім впливам, що негативно позначається на стані ґрунтового покриву, якості питної води й забрудненні повітря. Ці всі чинники впливають на життя і здоров'я людини, її здатність та бажання дотримуватися здорового способу життя.

Цікаві факти, які вражають, у 2016 році наводив Леонід Мельник, доктор економічних наук, професор кафедри економіки Сумського державного університету:

«• Несправний кран за добу може "накапати" від 30 до 200 літрів!

• Здана в макулатуру 1 т паперу економить: 4,000 кВт-год електроенергії, 29,000 л води, 30 кг забруднення в атмосферному повітрі.

• Зарядки для мобільних телефонів споживають близько 5 Вт, а в "холостому режимі" (якщо телефон заряджено або відключено) – близько 300 мВт.

• Не вимкнений комп'ютер за ніч споживає енергію, достатню для друку 800 сторінок на лазерному принтері.

• 60 кг макулатури рятує ціле дерево!

• Одна викинута на смітник батарейка забруднює важкими металами 20 квадратних метрів землі!

В Україні накопичено 18 млрд тонн відходів на території 56 тис. гектарів, що дорівнює площі п'яти заповідників Асканія-Нова» (Мельник, 2016: 101).

Такі дані варто інтегрувати в теми будь-якої навчальної дисципліни. Під час інтерпретації художніх текстів, обговоренню морально-етичних проблем і конфліктів, висвітлених у них, доцільно створювати асоціативні зв'язки між літературними образами й сучасними екологічними викликами, адже це сприяє усвідомленню реального впливу повсюдних дій на довкілля, дає розуміння важливості раціонального використання природних ресурсів, правильного поведіння з відходами задля збереження екологічної рівноваги. Учні розвиватимуть у собі здатність критично мислити й

аналізувати не лише літературні тексти, а й події реального життя, осмислюючи власну роль відповідального ставлення щодо збереження навколишнього середовища. У цьому контексті уроки української літератури залишаються інструментом не лише для формування гуманітарних знань і розвитку критичного мислення, а й для виховання екологічної свідомості (антропоцентричної, природоцентричної та екоцентричної) й усвідомлення цілісної картини світу, а учитель виконує роль агента екологічного виховання здобувачів освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значну увагу темі «екологічна грамотність і здорове життя» приділяють педагоги різних дисциплін. Про це свідчать збірник Всеукраїнської науково-педагогічної Інтернет-конференції «Формування в закладі освіти компетентності екологічної грамотності та здорового життя» (Формування в закладі освіти компетентності екологічної грамотності та здорового життя, 2019), інтерактивний посібник «Освіта сталого розвитку» (Інтерактивний посібник «Освіта сталого розвитку», 2024) та науково-методичний посібник для вчителів «Екологічна освіта для сталого розвитку у запитаннях та відповідях» (Бондар, Барановська, Єреско та ін., 2015). Також до дослідження долучені науковці з галузей педагогіки, літературознавства та екологічної освіти. До прикладу, Світлана Толочко та Наталія Бордюг у монографії приділили увагу розробленню форм і методів проєктно-дослідницької діяльності з формування екологічної компетентності учнів старших класів (Толочко, Бордюг, 2024). Олеся Слижук проаналізувала підручники української літератури для 5–7 класів й зробила висновок, що «система запитань і завдань сприяє розвитку екологічного мислення й екологічної культури, а науково-популярні та художні тексти поглиблюють знання учнів про довкілля та необхідність його збереження» (Слижук, 2024: 249). Тож, хоча і помітне зростання інтересу науковців до дослідження цієї теми, однак попри її теоретичне осмислення, ще не достатньо практико орієнтованого забезпечення. Тому питання ефективного використання української літератури для формування екологічної грамотності і здорового життя в середній школі потребує подальшого теоретичного обґрунтування та практичного осмислення, що і зумовило **актуальність цієї статті.**

Мета статті – на прикладі твору сучасного автора показати можливості української літератури для розвитку екологічної свідомості учнів 5–6 класів; застосувати ефективні методи інтеграції екологічної тематики в освітній процес.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Інтеграція екологічної тематики в уроки літератури у 5-6 класах може відбуватися під час опрацювання творів сучасних авторів у тематичних розділах «Рідна природа», «Література рідного краю», «Найцікавіше з літературних новинок». Обговорення екологічних проблем стає основою для дискусій, творчих завдань, проектної діяльності, написання есе чи рефлексій, де учні висловлюють власне бачення шляхів подолання екологічних криз. Під час такої роботи формуються не просто знання про природу, а виховується активна життєва позиція й стійкі ціннісні орієнтації, відбувається мотивація учнів усвідомлено підходити до питань ресурсозбереження, розвивається критичне мислення, засноване на принципах екологічної етики та відповідальності. «Сьогодні важливо ознайомити учнів із такими екологічними проблемами, як "сміттєві острови в океані", зменшення популяції деяких видів тварин, шкідливі викиди в атмосферу, забруднення водойм, танення льодовиків тощо. Необхідно сформулювати в учнів переконання, що екологічна безпека залежить від кожного з нас. Для цього необхідно обговорити правила екологічної поведінки: сортувати сміття, не смітити на природі, користуватися екоторбинками тощо. У сучасних умовах набуває актуальності ознайомлення учнів із правилами гігієни, дотримання соціальної дистанції, використання засобів індивідуального захисту тощо» (Горокін, 2020: 11).

До прикладу розглянемо творчість сучасної письменниці Галини Ткачук, яка була кураторкою екологічного воркшопу разом з учнями Введенської гімназії № 107 Києва та благодійним видавничим проектом «ЛакіБукс». Це спонукало її, разом із вісьмома підлітками, написати книгу у жанрі нон-фікшн «Книжка про сміття», де у максимально зрозумілій, простій та інтерактивній формі дано відповіді на питання:

- Чому важливо звертати увагу на сміття й відходи та навчитися їх сортувати та переробляти?
- Як виробити звичку купляти меншу кількість одягу та непотрібних й одноразових речей?
- Чому у світі стає популярним такий вид спорту як плогінг?
- Чи є користь від побутових відходів?
- Як втілити ідею екоспоживання у себе в школі?
- Чи можливо припинити створювати сміття й вийти на стиль життя «нуль відходів» та побудувати, чи перетворити наші міста на екоміста?

Читач як активний співавтор має змогу поділитися власними думками, цікавими спостереженнями й обговорити з героями цієї книги

конструктивні ідеї та поділитися проведеними експериментами, які б надихали людей знижувати рівень побутових відходів на нашій планеті.

У творі вміло поєднано факти й жарти, художню вигадку й наукові деталі, письменницькі тексти й тексти юних письменників, тому сюжет нагадує – за визначенням авторки – метафору «печиво з родзинками» (Ткачук, 2019: 124), а сама книга – «клапткову ковдру» (Ткачук, 2019: 9).

Вражають наведені деталі: «Морські мешканці дуже часто плутають пластикове сміття та його фрагменти з їжею. Наприклад, морські черепахи сприймають поліетиленові пакетики за медуз, якими харчуються. Як наслідок – пакет блокує кишківник черепахи. Альбатроси, шукаючи їжу для своїх пташенят, несуть у дзьобах пластикові запальнички та кришечки. Нагодоване такою "рибкою" пташеня помирає з голоду із повним шлуномком.

Оскільки у товщі води повно пластику всіх можливих форм та розмірів, він стає їжею-обманкою і для багатьох видів риби. І, звісно ж, за законами харчового ланцюжка, пластик повертається до нас на стіл» (Ткачук, 2019: 21).

Щоб повністю поринути у вивчення всіх аспектів життєдіяльності сміття, читачі середнього шкільного віку, опрацьовуючи цю книгу, мають змогу довідатися про важливі українські та світові проекти: «Україна без сміття» (<https://nowaste.com.ua/>); «Як правильно поводитися з побутовими відходами» (<https://vumononline.ua/course/how-to-deal-with-household-waste/>); проекти «Компола» (<https://uk.wikipedia.org/wiki/Компола#>) та «Зелений птах» (<https://zeleniyptah.com.ua/>); відвідати сайт екоблогерки Марини Бойко (<https://mariannaboyko.com/>) та почитати блог однієї з найвідоміших активісток Zero Waste Home Беї Джонсон (https://zerowastehome.com/?fbclid=IwAR0UNRmpvgU8wDw8NAM6uhc6xt6X_YPvpIc_NiGs_gtGeRQsRG0BuZM7EGk), також дізнатися про Велику тихоокеанську сміттєву пляму пластику, яку виявив капітан Чарльз Мур. Цей матеріал може стати основою для власної проектної роботи.

Візуально уявити обсяги утвореного сміття за рік можна через метафору: «у... слонах! Дорослий саван слон важить 6000 кг, тобто шість тонн. Тож десять мільйонів тонн сміття, що їх ми «утворили» за минулий рік, – це приблизно 1 666 666 "сміттєвих слонів"» (Ткачук, 2019: 26). Прочитавши книгу, підлітки дізнаються про: «ієрархію управління відходами, рух Zero Waste, апсайклінг, ресурсоцінні відходи, їх сортування та способи здачі їх на переробку, компостування, а також

чимало всього іншого» та матимуть «багато власних (написаних від руки) ідей» (Ткачук, 2019: 122).

На уроці, під час актуалізації опорних знань, варто провести бесіду: «Що таке сміття? Чи зустрічали ви сміття на вулиці? Який вигляд воно мало? Як ви вважаєте, чому важливо сортувати відходи?».

Робота з текстом передбачає ознайомлення з основними ідеями книги Галини Ткачук (табл. 1).

Бесіда

1. Як ви вважаєте, чому приклад «розбитих вікон» став символом, який згадують з історіями пов'язаними із засміченнями та прибираннями парків, пляжів, лісочків?

2. Який основний принцип «Теорії розбитих вікон»?

3. Чи можете ви навести приклади з реального життя, коли ця теорія успішно застосовувалася?

4. Як ви вважаєте, чи існує зв'язок між безладом і злочинністю?

5. Чи може залишене сміття біля пляжу спровокувати бажання теж смітити?

6. Порадьте, які практичні кроки можна здійснити, щоб запобігти наростанню сміттєзвалищ (табл. 2)?

Бесіда

1. Як ви розумієте вираз «Стиль життя – ”нуль сміття“»? Чи можна жити без сміття? Які, на вашу думку, є практичні способи досягти такого стилю життя?

2. Чому важливо відмовлятися від одноразових речей, таких як пластикові пакети, пляшки, трубочки тощо?

3. Чи чули ви про цікаві проєкти з переробки сміття (наприклад, парфуми з відходів, будинок з відходів тощо)? Які з них вам найбільше сподобалися?

4. Чи намагалися ви щось переробити зі старих речей? Поділіться прикладами.

5. Порадьте, як зменшити використання пластикових пакетів та пластикових пляшок у шкільному побуті?

6. Як ви вважаєте, чому важливо піклуватися про навколишнє середовище (табл. 3)?

Бесіда

1. Чому зазначена цифра утворених відходів є приблизною? Як ви вважаєте, чи змінилася кількість відходів на сьогодні? Чому це відбувається?

Таблиця 1

Теорія розбитих вікон	«Власне, автори цієї теорії, американські науковці Джеймс Вілсон та Джордж Келлінг, пояснювали її на прикладі розбитого вікна (звідси й назва). Мовляв, якщо в будинку хтось розбіє вікно і протягом певного часу ніхто це вікно так і не засклить, дуже ймовірно, що згодом будуть розбиті й усі інші вікна, а потім у цьому ж будинку почнеться мародерство» (Ткачук, 2019: 59). «Якщо коротко, то теорія полягає в тому, що безлад навколо надихає людей створювати ще більше безладу. Наприклад, кілька пакетів зі сміттям, викинутих біля пляжу, за кілька тижнів можуть плавно перерости у маленьке, а потім й у велике стихійне звалище. Це, так би мовити, темний бік цієї теорії. Але, звісно, є і світлий бік: наростання безладу можна спинити, якщо прибрати його джерело» (Ткачук, 2019: 5).
------------------------------	--

Таблиця 2

Екопастки. «Стиль життя – “нуль сміття”»	«Екопастками я називаю такі ситуації, у яких, роблячи щось, людина вважає, що чинить дуже екологічно, але насправді це не зовсім так. Однією з таких екопасток є різні спеціальні екотовари. Загалом, «стиль життя ”нуль сміття“» передбачає мінімалізм у всьому, зокрема у купівлі речей. Тож відмовитися від купівлі чогось і використати те, що вже маєш, – це завжди найзеленіший вибір. Тобто якщо у тебе є, наприклад, симпатичний рюкзак, із яким тобі зручно ходити на закупа, то це і є найкраща екоторба. Навіть якщо цей твій рюкзак виготовлений із додаванням штучних матеріалів. У будь-якому разі використовувати його, поки він ще красивий та придатний, це набагато зеленіше, ніж просто покласти його у шафу чи викинути, а натомість купити собі кілька екоторбинок із природних матеріалів» (Ткачук, 2019: 115–116).
---	---

Таблиця 3

Темпи накопичення сміття шалені	«52 000 000 квадратних метрів побутових відходів, або близько 10 000 000 тонн, утворилося в Україні за 2017 рік» (Ткачук, 2019: 26). «Це дуже приблизна цифра, явно менша за реальну. Проте, навіть якщо орієнтуватися саме на неї, то неважко порахувати, що в нашій країні на одну особу припадає понад 200 кг побутових відходів на рік» (Ткачук, 2019: 27).
--	--

2. Які екологічні проблеми можуть виникати через велику кількість побутових відходів?

3. Як порівняння обсягів побутових відходів зі слонами візуалізує масштаби проблеми? Чи переконливим є таке порівняння для донесення людям серйозності проблеми?

4. Порадьте, як можна зменшити кількість «смітєвих слонів» у майбутньому?

5. Чи можете ви уявити власний обсяг відходів у «смітєвих слонах»?

6. Як, на вашу думку, зменшити кількість сміття на звалищах?

7. Поясніть, як ви розумієте ієрархію управління відходами – принципи «3R»: Reduce (зменшуй), Reuse (використовуй повторно), Recycle (переробляй). Наведіть приклади.

8. «Тільки, будь ласка, без трубочки!» – чуєте ви в ресторані. Як ви вважаєте, у чому сенс замовлення лимонаду без трубочки (табл. 4)?

Бесіда

Що означає концепція Cradle-to-Cradle і як вона відрізняється від інших підходів щодо використання сміття?

Чому важливо продумати ідею утилізації речей ще на етапі їх дизайну?

Як популяризація таких трендів як антисміттєва ідея Cradle-to-Cradle може вплинути на екологію?

Чи зобов'язані виробники товарів, на вашу думку, дотримуватися цієї концепції для збереження довкілля?

Як ви вважаєте, чи можна спроектувати новий гаджет, враховуючи принципи Cradle-to-Cradle?

Уявіть, якою повинна бути дизайнерська річ, яка б повністю відповідала цій концепції?

Якби ви були екоактивістами, які заходи зі збереження довкілля ви б запровадили?

Переробка, використання вторинної сировини, творча переробка – це світовий тренд у хендмейді, дизайні інтер'єрів. Як і яку вторинну сировину ви використовували б для створення унікального елемента інтер'єру?

Чому, на вашу думку, переробка і використання вторинної сировини стали популярними у світі? Чим творча переробка приваблює сучасних дизайнерів і митців?

Для групової роботи необхідно розробити завдання:

Група 1: Запропонуйте дві ідеї для екопроектів у школі.

Група 2: Придумайте кілька способів використання вторинної сировини.

Група 3: Розробіть власний «антикульчковий» лайфхак.

Група 4: Складіть короткий текст для промоції руху Zero Waste серед однолітків.

Доцільно організувати для учнів інтерактивну гру «Що робити зі сміттям». Умови гри: підлітки по черзі тягнуть картки з назвами відходів (пластикові пляшки, старі джинси, залишки їжі, пластиковий стаканчик, пакетик від чипсів, чохол від телефона тощо) і пропонують ідеї, як їх переробити або повторно використати.

Також ідеєю для творчої роботи може бути написання короткого есе або створення малюнку про майбутнє без сміття, обмірковуючи, який вигляд матиме наше екомісто / село, якщо люди перейдуть на екологічний спосіб життя.

Презентувати свої ідеї класу слід у формі публічного виступу (за зразком проекту TED).

Тож, завдання для роботи на уроці повинні бути зорієнтовані на досягнення учнями обов'язкових результатів навчання, передбачених навчальною програмою, а саме: ГР 1 УВ – усно взаємодіє, ГР 2 ПТ – працює з текстом, ГР 3 ПВ – письмово взаємодіє, ГР 4 ДМ – досліджує мовлення.

На третьому етапі уроку «Рефлексія, або підбиття підсумків» потрібно обговорити те, як кожен учень може змінити свої звички, щоб зменшити кількість сміття.

Для домашньої роботи добре було б запропонувати роботу за вибором:

1. Підготувати проєкт (афішу, малюнок тощо): як можна зменшити кількість сміття у вашій родині чи класі?

Таблиця 4

Антисміттєва ідея Cradle-to-Cradle	«Щодня, щогодини і щохвилини людство продукує дедалі більше відходів. Щодня, щогодини і щохвилини чимало людей працюють над тим, щоб побороти цю проблему. Одна з таких антисміттєвих ідей має умовну назву Cradle-to-Cradle. Тобто від колиски до колиски. Вона полягає в тому, щоб усунути проблему сміття уже на етапі задуму певної речі. Адже набагато раціональніше наперед продумати, наприклад, що станеться зі спроектованим тобою приладом, коли він вийде з ужитку, і закласти принципи його утилізації вже на рівні дизайну. А не думати про утилізацію лише тоді, коли маємо довкола гори токсичного сміття, які раніше були нашими улюбленими гаджетами» (Ткачук, 2019: 99).
--	---

2. Підготувати пропозиції щодо зміни звичок (наприклад, відмова від пластикових пакетів чи пластикових трубочок) або створення творчого виробу з використаних матеріалів (апсайклінг-об'єкт). Знайти ідеї для апсайклінгу можна за хештегом #upcycling.

3. Написати короткий текст або вірш на тему «Світ без сміття».

4. Переглянути виступ капітана Чарльза Мура на TED про Велику тихоокеанську сміттєву пляму та поділіться враженнями й запропонувати власні варіанти розв'язання цієї проблеми.

Висновки та перспективи досліджень у цьому напрямі. Тож, сучасна освіта спрямована не лише на здобуття теоретичних знань, а й на розвиток ключових компетентностей, серед яких важливе місце займає «екологічна грамотність і здорове життя». Українська література – це універсальна навчальна дисципліна, яка завдяки засобам художнього слова виконує не лише функцію естетичного виховання, а й є потужним ресурсом для формування екологічної свідомості учнів, що надзвичайно актуально в контексті складних умов і викликів сьогодення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бобошко Юрій. Спорідненість екології та енергозбереження. Програма розвитку ООН в Україні. Всеукраїнська дитяча спілка «Екологічна варта». Методичні матеріали для впровадження освітнього модуля «Основи стратегії сталого розвитку в Україні». 2016. С. 179–183.
2. Бондар Олександр, Барановська Ванда, Єресько Олег та ін. Екологічна освіта для сталого розвитку у запитаннях та відповідях : науково-методичний посібник для вчителів. Херсон : Гринь Д. С., 2015. 228 с. URL: <https://dea.edu.ua/img/source/24122015.pdf>
3. Горокін Ігор. Формування ключових компетентностей учнів 5 класу гімназії на уроках іноземної мови. *Іноземні мови в школах України*. 2020. № 4. С. 11. https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/722190/1/ИМ_4_2020%20Горошкін.pdf
4. Державний стандарт базової середньої освіти (Постанова КМУ № 898 від 30.09.2020). URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoi-serednoyi-osviti-i300920-898>
5. Інтерактивний посібник «Освіта сталого розвитку». Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді. 2024. 184 с. URL: <https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2024/11/Сталий-розвиток.pdf>
6. Мельник Леонід. Економічний механізм раціонального природокористування. Спорідненість екології та енергозбереження. Програма розвитку ООН в Україні. Всеукраїнська дитяча спілка «Екологічна варта». Методичні матеріали для впровадження освітнього модуля «Основи стратегії сталого розвитку в Україні». 2016. С. 91–104.
7. Наскрізні змістові лінії. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/naskrizni-zmistovi-linii>
8. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. Міністерство освіти і науки України. 2016. 40 с. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
9. Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей: Київ, 2018. 40 с. URL: <https://ipv.org.ua/prohrama-nova-ukrainska-shkola/>
10. Про інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів/інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2024/2025 навчальному році. Лист МОН № 1.1/15776 від 30.08.24 року. Міністерство освіти і науки України. *Директорат шкільної освіти*. С. 14–15. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-instruktyvno-metodychni-rekomendatsii-shchodo-vykkladannia-navchalnykh-predmetivintehrovanykh-kursiv-u-zakladakh-zahalnoi-serednoi-osvity-u-20242025-navchalnomu-rotsi>
11. Слижук Олеся. Формування екологічної компетентності учнів 5–7 класів засобами підручника української літератури. *Проблеми сучасного підручника*. Вип. 32. 2024. С. 248–256.
12. Толочко Світлана, Бордюг Наталія. Екологічна компетентність учнів у контексті подолання екологічних наслідків війни : монографія. Київ : Компринт, 2024. 160 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743036/1/Монографія_2024_%28ред._Толочко_С.В.%29.pdf
13. Ткачук Галина. Книжка про сміття. Львів : Видавництво Старого Лева, 2019. 132 с.
14. Формування в закладі освіти компетентності екологічної грамотності та здорового життя. Збірник наукових статей III Всеукраїнської науково-педагогічної Інтернет-конференції 20 листопада 2019 року. URL: http://www.soipro.edu.ua/images/Наукова_робота/Лабораторії/Лабораторія%20здоров'яспрямованої%20освіти/Збірник%20статей_конф.20.11.2019.pdf

REFERENCES

1. Boboshko Yurii. (2016) Sporidnenist ekolohii ta enerhozberezhennia. Prohrama rozvytku OON v Ukraini. Vseukrainska dytiacha spilka «Ekolohichna varta». Metodychni materialy dlia vprovadzhennia osvithnoho modulia «Osnovy stratehii staloho rozvytku v Ukraini» [The relationship of ecology and energy saving. The UN Development Program in Ukraine. All-Ukrainian Children's Union «Ecological Guard». Methodological materials for the implementation of the educational module «Fundamentals of the Sustainable Development Strategy in Ukraine»]. S. 179–183. [in Ukrainian].
2. Bondar Oleksandr, Baranovska Vanda, Yeresko Oleh ta in. (2015) Ekolohichna osvita dlia staloho rozvytku u zapytanniakh ta vidpovidiakh : naukovo-metodychnyi posibnyk dlia vchyteliv [Environmental education for sustainable deve-

lopment in questions and answers: a scientific and methodological manual for teachers]. Kherson : Hrin D. S., 228 s. URL: <https://dea.edu.ua/img/source/24122015.pdf> [in Ukrainian].

3. Horokin Ihor. (2020) Formuvannia kluchovykh kometentnostei uchniv 5 klasu himnazii na urokakh inozemnoi movy [Formation of key competencies of 5th grade students of gymnasium in foreign language lessons]. *Inozemni movy v shkolakh Ukrainy*. № 4. S. 11. https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/722190/1/YM_4_2020%20Horoshkin.pdf [in Ukrainian].

4. Derzhavnyi standart bazovoi serednoi osvity [State Standard of Basic Secondary Education] (Postanova KMU № 898 vid 30.09.2020). URL.: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898> [in Ukrainian].

5. Interaktyvnyi posibnyk «Osvita staloho rozvytku». Natsionalnyi ekoloho-naturalistychnyi tsentr uchnivskoi molodi [Interactive manual «Education for Sustainable Development». National Ecological and Naturalistic Center for Student Youth]. 2024. 184 s. URL: <https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2024/11/Stalyi-rozvytok.pdf> [in Ukrainian].

6. Melnyk Leonid. (2016) Ekonomichnyi mekhanizm ratsionalnoho pryrodokorystuvannia. Sporidnenist ekolohii ta enerhozberezhennia. Prohrama rozvytku OON v Ukraini. Vseukrainska dytiacha spilka «Ekolohichna varta». Metodychni materialy dlia vprovadzhennia osvitnoho modulia «Osnovy stratehii staloho rozvytku v Ukraini» [Economic mechanism of rational nature management. The relationship between ecology and energy conservation. UN Development Program in Ukraine. All-Ukrainian Children's Union «Ecological Guard». Methodological materials for the implementation of the educational module «Fundamentals of the Strategy of Sustainable Development in Ukraine»]. S. 91–104. [in Ukrainian].

7. Naskrizni zmistovi linii [Cross-cutting content lines]. *Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy*. URL : <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/naskrizni-zmistovi-linii> [in Ukrainian].

8. Nova ukrainska shkola. Kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly [New Ukrainian School. Conceptual principles of reforming secondary school]. *Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy*. 2016. 40 s. URL: <https://mon.gov.ua/stat-ic-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> [in Ukrainian].

9. Prohrama «Nova ukrainska shkola» u postupi do tsinnosti [The program «New Ukrainian School» in the progress towards values]: Kyiv, 2018. 40 s. URL: <https://ipv.org.ua/prohrama-nova-ukrainska-shkola/> [in Ukrainian].

10. Pro instruktyvno-metodychni rekomendatsii shchodo vykladannia navchalnykh predmetiv/intehrovanykh kursiv u zakladakh zahalnoi serednoi osvity u 2024/2025 navchalnomu rotsi [On instructional and methodological recommendations for teaching subjects/integrated courses in secondary education institutions in the 2024/2025 academic year]. Lyst MON № 1.1/15776 vid 30.08.24 roku. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. Dyrektorat shkilnoi osvity. S. 14–15. URL : <https://mon.gov.ua/npa/pro-instruktyvno-metodychni-rekomendatsii-shchodo-vykladannia-navchalnykh-predmetivintehrovanykh-kursiv-u-zakladakh-zahalnoi-serednoi-osvity-u-20242025-navchalnomu-rotsi> [in Ukrainian].

11. Slyzhuk Olesia. (2024) Formuvannia ekolohichnoi kompetentnosti uchniv 5-7 klasiv zasobamy pidruchnyka ukrain-skoi literatury [Formation of environmental competence of students in grades 5-7 using a textbook of Ukrainian literature]. *Problemy suchasnoho pidruchnyka*. Vyp. 32. S. 248–256. [in Ukrainian].

12. Tolochko Svitlana, Bordiuh Nataliia. (2024) Ekolohichna kompetentnist uchniv u konteksti podolannia ekolohichnykh naslidkiv viiny [Ecological competence of students in the context of overcoming the environmental consequences of war]: monohrafiia. Kyiv : Komprynt, 160 s. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743036/1/Monohrafiia_2024_%28red._Tolochko_S.V.%29.pdf [in Ukrainian].

13. Tkachuk Halyna. (2019) Knyzhka pro smittia [A book about waste]. Lviv : Vydavnytstvo Staroho Leva, 132 s. [in Ukrainian].

14. Formuvannia v zakladi osvity kompetentnosti ekolohichnoi hramotnosti ta zdorovoho zhyttia [Formation of competence in environmental literacy and healthy living in an educational institution]. *Zbirnyk naukovykh statei III Vseukrainskoi naukovo-pedahohichnoi Internet-konferentsii 20 lystopada 2019 roku*. URL: http://www.soippo.edu.ua/images/Naukova_robota/Laboratorii/Laboratoriia%20zdoroviaspriamovanoi%20osvity/Zbirnyk%20statei_konf.20.11.2019.pdf [in Ukrainian].